

μαϊκόν σας λόγον. Καὶ εἶναι καιρὸς νὰ σταματήσω ἐγώ, διὰ ν' ἀκουσθῆ, ἀπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου βήματος ἢ φωνή σας.

 ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΕΛΑ

Ὁφείλω, ἀρχόμενος τοῦ λόγου, νὰ εὐχαριστήσω τοὺς ἀριστεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων, διὰ τὴν ὑψίστην τιμὴν, ἧς μὲ ἠξίωσαν, ἀναδείξαντές με, διὰ τῆς ψήφου των, συμπάρεδρον, εἰς τὸ σεμνὸν καὶ τοῦτο σῶμα νὰ βεβαιώσω δὲ αὐτούς, ὅτι, πληρέστατα συναισθανόμενος τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἡ τιμὴ αὕτη ἐπιβάλλει, θὰ ἐργασθῶ, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων, ὅπως μὴ διαφεύσω τὰς προσδοκίας των. Ὁφείλω ἐπίσης νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἀξιότιμον κ. πρόεδρον διὰ τοὺς φιλόφρονας λόγους, τοὺς ὁποίους εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ ἀπευθύνη ἐξ ὀνόματος τοῦ σώματος καὶ νὰ πληροφορήσω αὐτόν, ὅτι, κατὰ σύμπτωσιν, δίδω εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς ὀμιλίας μου, μίαν ἀπάντησιν εἰς τὰς εὐχὰς του περὶ προσανατολισμοῦ τῆς νεοελληνικῆς διανοήσεως καὶ τέχνης πρὸς τὰ ὑψηλὰ πρόσωπα τῶν ἀθανάτων προγόνων μας, τὴν ὁποίαν εὐχομαι νὰ εὖρη ἱκανοποιητικὴν. Ὁφείλω τέλος νὰ εὐχαριστήσω ἐκ βάθους καρδίας τὸν ἀγαπητὸν καὶ σεβαστὸν καὶ πολλαπλῶς συνάδελφον κ. Παῦλον Νιρβάναν, διὰ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς τρυφερότητος καὶ τῆς ἀγάπης, μὲ τὴν ὁποίαν περιέβαλε τὴν ἐκπλήρωσιν τυπικοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καθήκοντος. Ὁ ἥρωας ἐνὸς τῶν θεατρικῶν ἔργων του, εἰς οἷστορον βλασφημίας, βεβαίως, ἀρνεῖται τὴν χρησιμότητα τῆς μνήμης, τῆς μητρὸς ταύτης τῶν Μουσῶν. Προδίδω τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἥρωός του σήμερον, ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος, ἐξώθησε τὴν ἐπίδειξιν τῆς θαλλερότητος τῆς μνήμης του μέχρι τῶν μᾶλλον φαιδρῶν λεπτομερειῶν τῆς βοημικῆς ζωῆς τῶν εἰδυλλιακῶν μας χρόνων καὶ μέχρι τῶν πλέον λησμονημένων νεανικῶν ἁμαρτημάτων τῆς τέχνης μας. Σᾶς εὐγνωμονῶ, κύριε, δι' αὐτὴν τὴν προδοσίαν! Βεβαιωθῆτε, ὅτι, ἀκούων τοὺς θερμοὺς σας λόγους, ἐπανέζησα, μὲ βαθυτάτην συγκίνησιν καὶ νοσταλγίαν, τὰς ἡμέρας τῶν τολμηρῶν ὀνειροπολήσεων καὶ τῶν μεγάλων ὑποσχέσεων, τὰς ὁποίας ἐδίδαμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω ἀμέσως, ὅτι ὁ σημερινὸς ἀπολογισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐκάματε μὲ τόσην τέχνην, τόσην ἐπιγραμματικὴν συντομίαν, ἀλλὰ καὶ τόσην ἐπιείκειαν, ἐμφανίζω εἰς ἐμέ, τοῦλάχιστον, τὰς ἐκπληρώσεις ὑπολοιπομένας τῶν ὑποσχέσεων, μοῦ ἐπιβάλλει νέας ἐνταικὰς προσπαθείας. Ἄλλ' ἀπὸ τὸ μέσον τοῦτο τοῦ διανυθέντος δρόμου αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην μου. Ὅπως μὲ δεξιούσθε σήμερον, ὡς συνάδελφος, εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς σοφίας τέμενος, μὲ ἀνεδέχθητε τότε

εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ἐπράξατε μάλιστα καὶ πέραν τούτου: μὲ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα, ἣ ὁποία σᾶς διακρίνει, ὡς πατὴρ στοργικὸς ἠνοίξατε εἰς ἐμὲ τὴν θύραν τῆς ἐπιτυχίας, εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ πρακτικὸν στάδιον τῆς ζωῆς. Ὅτι δῆποτε καὶ ἂν κάμω, κύριε, οὐδέποτε θὰ κατορθώσω νὰ ἐξοφλήσω τὴν πρὸς ἐμᾶς ὀφειλήν μου.

«ΕΘΝΙΣΜΟΣ ἢ ΔΙΕΘΝΙΣΜΟΣ ΕἰΣ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΗΜΩΝ ΚΙΝΗΣΙΝ;»

Καὶ ἤδη θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιβεβλημένης ἀπὸ τὰ ἀκαδημαϊκὰ νόμιμα ὀμιλίας. Ὅφειλω νὰ ὁμολογήσω ἀμέσως, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ θέματος δὲν ὑπῆρξε τυχαία: Καθῆκον ἐπιτακτικὸν ἐθεώρησα νὰ ἐπωφεληθῶ τῆς ἐπισήμου ταύτης στιγμῆς, διὰ νὰ δώσω, ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ ἀνωτάτου ἰδρύματος τῆς χώρας, χρῆσιμους ἀποκρίσεις εἰς θεμελιώδη ἐρωτήματα, διατυπούμενα ἐντὸς τῆς ἀγωνιώδους ἀτμοσφαιράρας τῆς μεγάλης ἱστορικῆς καμπῆς, τὴν ὁποίαν διανύει καὶ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ὡς μέλος τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος. Ὡς ἄξων, ἢ συνισταμένη, ἂν προυμᾶτε, τῶν ἐρωτημάτων τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκριβῶς ὅτι ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἐπικεφαλίδα τῆς σημερινῆς ὀμιλίας: Ἐθνισμὸς ἢ διεθνισμὸς εἰς τὴν πνευματικὴν ἡμῶν κίνησιν; Ἡ ἀνησυχία, ἣ θέτουσα τὸ ἐρώτημα τοῦτο, δὲν εἶναι νέα. Πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ἤδη ἔβαλλεν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ κέντρον τῶν πνευματικῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστῶτων: Τῆς θρησκευτικῆς πίστεως· καὶ ἠνάγκαζε τὸν Ἀλέξανδρον Παπαδιαμάντη νὰ γράφῃ, ὅτι οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Γάλλοι δύναται νὰ εἶναι κοσμοπολίται, ἀναρχικοί, ἄθεοι, ὅτι θέλουν, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσαν τὸ πατριωτικὸν των καθῆκον, θεμελιώσαντες πατρίδα μεγάλην· ἀλλ' ὅτι ὁ σημερινὸς γραικύλος, ὅστις ἀποπειρᾶται δημοσίᾳ νὰ κάμῃ τὸν ἄθεον καὶ τὸν κοσμοπολίτην, ὁμοιάζει πρὸς νάνον, ἀνυψούμενον εἰς τὰς ἄκρας τῶν ποδῶν του, διὰ νὰ τὸν ἐκλάβουν ὡς γίγαντα. Ὁ ἐλληνισμὸς—συνεπέρανεν ὁ Παπαδιαμάντης—ὁ ὑπόδουλος ἀκόμη, ὅπως ἄλλως τε καὶ ὁ ἐλεύθερος, ἔχει καὶ θὰ ἔχῃ πάντοτε ἀνάγκην τῆς θρησκείας του.

Ἡ σημερινὴ ὁμως ἀνησυχία δὲν ἐμφανίζεται διὰ τόσον ἄπλοικῶν συμβόλων, οὔτε δύναται νὰ παρακαμφθῇ διὰ τῶν ἀφελῶν στοχασμῶν καὶ τοῦ ἐπιχειρήματος τῆς ἐθνικῆς σκοπιμότητος τῆς πίστεως, τοῦ ἀειμνήστου Παπαδιαμάντη. Προβάλλει κατὰ τρόπον ἀπείρως ὀριμώτερον καὶ ἐπιτακτικώτερον τὰ αἰτήματά της, δυνάμενα νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἀκόλουθα: Ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰσέλθωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀποφασιστικῶς καὶ ἐνσυνειδήτως, εἰς τὸν οἰκουμενικὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς, νὰ ἐπικοινωνήσωμεν εὐρύτατα πρὸς τὰ παγκόσμια ρεύματα τῆς σκέψεως καὶ νὰ πραγματοποιήσωμεν εἰς τὴν τέχνην τύπους διεθνεῖς.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι, ὑπὸ τὰ αἰτήματα ταῦτα, ἐμφανίζονται ἀδελφομένα

πνεύματα διαφορωτάτων προελεύσεων και αντιμεαχομένων επιδιώξεων: Καὶ κομμουνιστὰὶ καὶ ἄστοί. Εἶναι διαφανέστατος τῶν κομμουνιστῶν ὁ σκοπός: Πιστεύουν, ὅτι διὰ τῆς καλλιέργειας καὶ τῆς επικρατήσεως διεθνῶν τάσεων εἰς τὴν ζωὴν, τὴν σκέψιν καὶ τὴν τέχνην μας, θὰ ἐξησθένιζεν ἡ ἀντίστασις τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἡ ὁποία ἴσταιται ἀντιμέτωπος τῆς ταξικῆς. Ἄλλὰ ποῖος δύναται νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν διαρροουμένων ἀστῶν, τῶν προσχωρούντων εἰς τὰ αἰτήματα τοῦ διεθνισμοῦ; Ἀστειότατος φόβος τοὺς συνέχει μήπως τυχὸν καθυστερήσωμεν ἀπέναντι ἄλλων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα σπεύδουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν διεθνή πνευματικὴν κίνησιν. Θέλουν νὰ ὑψωθοῦν μέχρι τῆς παγκοσμίου διαροητικῆς ζωῆς, ὅχι τόσον ἐκ πίστεως πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ἀνυψώσεως ταύτης, ὅσον πρὸς ἱκανοποίησιν ἐθνικῆς ματαιοδοξίας.

Ἄλλ' ὑπάρχουν διὰ νὰ εἶμεθα δίκαιοι, καὶ πνεύματα, τὰ ὁποῖα διατυπώνουν μὲ πᾶσαν σοβαρότητα τὸ αἶτημα τοῦ διεθνισμοῦ. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιβάλλει τὴν συζήτησιν. Πρέπει ἄλλως τε νὰ ὁμολογήσωμεν ἀμέσως, ὅτι πᾶσα ἀξίωσις, διὰ τὴν ἐπιδιώξιν οἰκουμενικῶν ἀξιῶν εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐθνικῆς ζωῆς εἶναι ἀπολύτως δικαιολογημένη. Ἡ εἰσφορὰ τῶν ἐθνῶν εἰς τὸ μέγα καὶ κοινὸν πνευματικὸν ἔργον τῆς ἀνθρωπότητος ἀποτελεῖ τὴν μόνην δικαίωσιν τῆς ζωῆς των καὶ βαθμολογεῖ τὴν ἀξίαν των. Οἱ προβάλλοντες σήμερον τὰ αἰτήματα τοῦ διεθνισμοῦ βλέπουν εἰς τὴν ἐθνικὴν ζωὴν, τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, τὴν ἐθνικὴν λογοτεχνίαν, μεγάλα καὶ ἀνυπέροβλητα ἐμπόδια διὰ τὴν ἀνύψωσιν μέχρι τῶν οἰκουμενικῶν ἀξιῶν καὶ τὴν δυνατότητα τῆς πραγματοποιήσεώς των. Κάτι περισσότερο μάλιστα: Φαίνεται νὰ πιστεύουν, ὅτι πᾶσα πρόοδος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν διεθνῶν ἀξιῶν ἔχει ὡς θεμελιώδη προϋπόθεσιν τὴν ριζικὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰς ἀξίας ἐθνικῆς μορφῆς. Στηρίζεται ἡ πεποίθησις αὕτη, ἐπὶ μιᾷ πλάνης, τῆς ὁποίας ὁ πυρὴν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐθνῶν καὶ ἀνθρωπότητος ὑπάρχει σχέσις καθαρῶς ἀντιθετικῆ· ὅτι ἡ ἐννοια ἐθνὸς ἐκφράζει μίαν πραγματικότητα στατικὴν—διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τοὺς καθιερωμένους ὄρους—ἀπέναντι τῆς ἐννοίας ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία ἐκπροσωπεῖ μίαν πραγματικότητα δυναμικὴν, ὅτι, μὲ ἄλλους λόγους, πρέπει νὰ παραμερίσωμεν τὸ παραπέτασμα τοῦ ἐθνους, διὰ νὰ δυνηθῶμεν ν' ἀντικρύσωμεν τὴν αἰωνίαν μορφήν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐπιπροσέτι περὶ πλάνης, δὲν χωρεῖ, νομίζω ἀμφιβολία: Διότι πῶς εἶναι δυνατόν ἡ ἀνθρωπότης νὰ νοηθῆ ὡς μία ὄντης ἔξω τῶν ἐθνῶν καὶ μάλιστα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτά; Ἄν ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ἀνθρωπότητος θελήσωμεν νὰ συλλάβωμεν πραγματικότητα, ἡ ὁποία ν' ἀναδίδῃ ὅλην τὴν θερμότητα τῆς ζωῆς καὶ ὅχι ψιλὴν ἀφαίρεσιν, κενὸν καὶ νεκρὸν σχῆμα λόγου, τί ἄλλο δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ἂν μὴ τὸ ἀπέραντον θέαμα τῆς ζωῆς τῶν λαῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, τὰ ἔργα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων των, τὰς προφητείας καὶ τὰς ἀνακαλύψεις ἀληθειῶν, τὰς ἀνυψώσεις

καὶ τὰς πτώσεις των, τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐπαναστάσεις των, τοὺς παιᾶνας τῆς νίκης καὶ τοὺς γόους τῶν σπαραγμῶν; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν ἢ συνολικὴ δυναμικότης τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου τούτου πολυφωνικοῦ δημιουργήματος νὰ ἐννοηθῆ χωρὶς τὴν ἀπόλυτον ἐπίσης δυναμικότητα τῶν μερῶν; Μήπως καὶ τὰ ἔθνη δὲν ἐμφανίζουν τὸ αὐτὸ ἀέναον «γίγνεσθαι», τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει καὶ τὴν ἀνθρωπότητα; Ἡ μήπως ἡ δυναμικότης τοῦ ἔθνους δὲν εἶναι καὶ αὐτὴ ἀνεξάντλητος, ἀπεριόριστος, ὅπως καὶ τῆς ἀνθρωπότητος; Οὔτε καὶ ὅταν ἀκόμη σβύνη ἐν ἔθνος καὶ χάνεται καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον μεταξὺ τῶν ζώντων, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐστέρησεν ἡ δυναμικότης του· Διότι ἀφίνει ὀπίσω του ὀστορίαν, ἔργα, μνημεῖα πνεύματος καὶ τέχνης, βοηθοῦντα ἐπ' ἄπειρον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐθνος καὶ ἀνθρωπότης, ἐμφανίσεις δυναμικαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τάσεως τῆς ζωῆς πρὸς τὴν ἐνότητα, ὅχι μόνον δὲν εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' ἡ μία ἐπηρεάζει τὴν ἄλλην, ἡ μία διαπλάσσει τὴν ἄλλην καὶ τὴν βοηθεῖ ἀενάως πρὸς νέας δημιουργίας καὶ προσαρμογὰς· Οὔτε τὰ ἔθνη δύναται νὰ νοηθοῦν ἄνευ ἀνθρωπότητος· οὔτε ὅμως ἡ ἀνθρωπότης ἄνευ ἔθνων.

Ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας ἐξάγεται, ὅτι, ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ τάσις τῆς ζωῆς πρὸς τὴν ἐνότητα ἐμφανίζεται διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ φαινομένου τῆς βαθμιαίας ἀνυψώσεως τῶν ἀνθρωπίνων συνόλων ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῶν ὁμάδων πρὸς τὴν πραγματικότητα τῶν φυλῶν καὶ ἀπὸ τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς συνειδήσεως τῶν φυλῶν εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν συνείδησιν τῶν ἔθνων — μ' ἄλλους λόγους διὰ τῆς ἐπιδιώξεως μιᾶς ἐνότητος διαρκῶς ἀνωτέρας, περισσότερον ἐσωτερικῆς, μὲ βαθύτερον ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν περιεχόμενον. Αἱ ἐπὶ μέρους ἐξελίξεις, οἱ σταθμοὶ καὶ αἱ κατακτήσεις των, βοηθοῦν εἰς τὸ ἔργον τῆς γενικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως· Τὸ ἐκάστοτε δημιουργούμενον κεφάλαιον ἀπὸ τὴν γενικὴν ἐξέλιξιν ὠθεῖ καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν μερῶν πρὸς ἀνωτέρας μορφὰς ἐνότητος. Ἡ ἀλληλοεπίδρασις αὕτη εἶναι τόσο στενὴ, τόσο ὀργανικὴ, ὥστε, ὅσον ἀτελεστέρα παρουσιάζεται ἡ ἐνότης τῶν μερῶν, τόσο χαμηλοτέρα εὐρίσκεται ἡ στάθμη τῆς ἀνθρωπότητος· Ἄλλο εἶνε τὸ ἐπίπεδόν της ὅταν τὸν πλανήτην καλύπτῃ κονιορτὸς ἀτελεύτητος μικροομάδων καὶ ἄλλο μετὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν μεγάλων φυλῶν, ὅταν βλέπωμεν τὴν ἱστορίαν νὰ ἀνέρχεται διὰ τιτανικῶν βημάτων εἰς τὰς λαμπρὰς περιόδους της. Ἐμφανίζονται τότε εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου οἱ μεγάλοι θεοί, οἱ ἡμίθεοι καὶ οἱ ἥρωες θεμελιωταί· τότε διαπλάσσονται τὰ μεγάλα σύμβολα μὲ τὸ βαθὺν καὶ ἀνεξάντλητον νόημα· τότε ἀνοῦν αἱ μεγάλαι δημιουργίαι, θρησκευτικαί, γλωσσικαί, καλλιτεχνικαί· τότε λάμπουν αἱ μεγάλαι πράξεις· τότε ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ ἐπιχειροῦν τὰς ὑψηλοτέρας πτήσεις των· τότε πλήθη ἄπειρα προσκλίνουν ἐνώπιον τοῦ αὐτοῦ ζυγοῦ ἠθικῆς καὶ νόμου. Ὅσον ἀνδροῦται καὶ ὠρμάζει ἡ συνείδησις τῶν

φυλῶν, τόσον ὑψώνεται ἢ ἀνθρωπότης. Αὐτὴν τὴν ἀνθρωπότητα μελετᾷ ὁ Ἡρόδοτος, ὅταν σπουδάξῃ τοὺς διαφόρους λαούς. Τὸν ὠνόμασαν πατέρα τῆς ἱστορίας· εἶναι ὁμως ὁ σεμνὸς πρόπαιπος τῆς ἐθνογραφίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πληροφοροῦμεθα, ὅτι ἀληθεύει καὶ τὸ ἀντίστροφον τῶν ὅσων εἶπομεν: Ὅτι ὅσον χαλαρωτέρα καὶ ἄτονος παρουσιάζεται ἡ ἐνότης καὶ ἡ συνείδησις μιᾶς φυλῆς, τόσον ἀπροφικαὶ ἐμφανίζονται εἰς αὐτὴν αἱ ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀξίαι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνθρωπότητος. Μεταξὺ τῶν πρωτογόνων λαῶν οὐδ' αὐτὴ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρωπότητος συναντᾶται.

Μέγας σταθμὸς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐξέλιξιν καὶ ἀφετηρία πρὸς νέας ἐξελίξεις, τὸ ἔθνος ὡς ἐμφανίζεται σήμερον, εἶναι ἀναμφισβητήτως μορφὴ ἀνωτέρα πασῶν, ὅσαι προηγῆθησαν αὐτῆς εἰς τὴν ἱστορίαν. Εἶναι νίκη περιλάμπρος τῆς ἀδαμιάστου τάσεως τῆς ζωῆς πρὸς ἀνωτέρας ἐνότητος, ἐπὶ τῶν συμπτωματικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἐχαρακτήριζον τὰ παλαιότερα ἀνθρώπινα σύνολα, καθόσον τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔθνους προσδιορίζεται ἀκέραιον ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ μόνης. Αὐτὴ ἐξηγεῖ καὶ διαφωτίζει τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς συνοχῆς λαοῦ ἑκατομμυρίων, ὅταν, κατὰ τὰς μεγάλας ὥρας, ἀποφασίζῃ, μάχεται, θυσιάζεται, ἐπαναστατῇ, σπαράσσεται, χαίρεται ἢ θρηνεῖ, μ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν παλμόν, ὡς εἷς ἄνθρωπος. Τὰ παλαιότερα ἀνθρώπινα σύνολα διαμορφώνον καὶ προσδιορίζουν στενωῶς γεωγραφικὰ δεδομένα καὶ ἀναγκαιότητες, βιολογικοὶ ὄροι, ἐνότητες γλωσσικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ὁμοδοξίαι ἢ, ἀκόμη, καὶ ἡ μηχανικὴ, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιβολὴ συνθλιπτικῆς ἐξουσίας, ὡς αἴφνης εἰς τὰ σύνολα τὰ πραγματοποιηθέντα δις ὑπὸ τοῦ κλασσικοῦ κόσμου—διὰ τοῦ λαμπροῦ καὶ ἐφημέρου κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ διὰ τῆς πολυχρονίου, φοβερᾶς καὶ σωτηρίου κοσμοκρατορίας τῆς Ρώμης ἢ τὸ στιγμιαίως πραγματοποιηθέν, κατὰ τὸν μεσαῖωνα, διὰ τοῦ ξίφους τοῦ Καρολομάγνου—διὰ τὰ μὴ ἀναφέρω παρὰ μόνον μεγάλα καὶ κτυπητὰ παραδείγματα. Εἶνε ἀληθές, ὅτι καὶ τὰ παλαιότερα τοῦ ἔθνους ἀνθρώπινα σύνολα εἶχον ὑπερβῆ τινὰς τῶν ἀνωτέρω προσδιορισμῶν, ὡς, λόγου χάριν, ἡ μορφὴ τῆς φυλῆς δὲν εἶχεν, ὅπως καὶ τὸ ἔθνος δὲν ἔχει σήμερον, ὡς ἀπαράιτητον προϋπόθεσιν τὴν αὐστηρὰν φυλετικὴν ὁμοιογένειαν. Ἐξ ἀντιθέτου, μάλιστα ἐκεῖναι ἀκριβῶς αἱ φυλαὶ βλέπομεν ν' ἀπομένουν καὶ νὰ διαρκοῦν, εἰς τὸ μέγα κόσκινον τῆς ἱστορίας, ὅσαι εὐκολώτερον δύνανται νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπιμιξίαν πρὸς ἄλλας. Εἶναι ὁμως ἐξ ἴσου ἀληθές, ὅτι τὸ ἔθνος ἐπραγματοποίησεν, εἰς τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν κλίμακα, τὴν τάσιν ταύτην τῶν ἀνθρωπίνων συνόλων, ὅπως ἀπολυτροῦνται τῶν ἐξωτερικῶν προσδιορισμῶν καὶ διαμορφοῦνται συμφώνως πρὸς ἀξίας ἐσωτερικὰς, ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς. Ἐξωτερικαὶ συγγένειαι, ὁμοιότητες ἀνθρωπολογικῶν χαρακτηριστικῶν, φυλετικαὶ ὁμοιογένειαι, ρόλον ἐλάχιστον διαδραματίζουσιν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἔθνων. Μέγα καὶ ζωντανὸν παράδειγμα πρόκειται ἡμῖν τὸ ἀμε-

ρικανικὸν ἔθνος, διὰ τὴν φυλετικὴν πανσπερμίαν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐσωτερικὴν συνοχὴν του. Τὸ ἔθνος ὁμῶς ἐν τῇ σημερινῇ του ὕφῃ, ἐμφανίζεται ὡς μορφή ἀπληλαγμένη τοῦ παράγοντος καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς θρησκευτικῆς ὁμοδοξίας, τοῦ θεμελιωδεστάτου αὐτοῦ γνωρίσματος τῶν παλαιότερων συνόλων. Πᾶν ἄλλο θέλω νὰ εἶπω δι' αὐτοῦ ἢ ὅτι δὲν ἔχει τὴν θέσιν τῆς ἡ θρησκευτικῆς ὁμοδοξίας, μεταξὺ τῶν παραγόντων τοῦ ἔθνους καὶ ὡς παρουσιάζεται τοῦτο σήμερον. Εἶναι ἀπείρως εὐγλωττον ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ παράδειγμα τῆς Πολωνίας, ἣς ἀποσυντετέθη ἄλλοτε καὶ κατεστράφη ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἐριδῶν. Θέλω νὰ εἶπω ἁπλῶς ὅτι ἀπὸ τὴν σύγχρονον μορφήν τοῦ ἔθνους οὔτε ἀπαραίτητος οὔτε θεμελιώδης εἶνε πλέον ὁ παράγων τῆς θρησκευτικῆς ὁμοδοξίας. Ἐκφραστικώτατον, ὡς πρὸς τοῦτο, παράδειγμα εἶναι οἱ Γερμανοί, τοὺς ὁποίους ὁ χωρισμὸς εἰς καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους, δὲν ἠμπόδισε νὰ ἰδρῦσουν ἀδιάσειστον καὶ βαθυτάτην, τὴν ἐθνικὴν των ἐνότητα. Οὐδὲ ὁ παράγων τῆς ἑδαφικῆς συνοχῆς ἐμφανίζει πλέον τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα. Καὶ τούτου παράδειγμα ζωντανώτατον εἴμεθα οἱ Ἕλληνες. Ὅλιγα ἔθνη ἐμφανίζονται τόσον διασκορπισμένα, ὅσον ἡμεῖς—καὶ μάλιστα πρὸ τῆς σκληρᾶς, ἀλλὰ τόσον ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τοῦ κόσμου ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν—εἰς ἡπείρους καὶ θαλάσσας καὶ παραλίας καὶ νήσους. Ἄλλ' ὅσον εὐρέθημεν διασκορπισμένοι, τόσον ἐντονότερον ἀπεδείξαμεν καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς μας ἐνότητος. Ἔχομεν ἐξ ἄλλου καὶ τὸ ἀντίστροφον παράδειγμα: Ἡ μοναδικὴ ὑδρογραφικὴ λεκάνη τῆς οὐγγρικῆς κοιλάδος, ὑπὸ ἀδιασπᾶστον ὄροσειρᾶς περιβαλλομένη—ἡ αὐστηροτέρα γεωγραφικὴ ἐνότης, ἰδανικὸν χωνευτήριον φυλῶν—οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ, εἰς ἐθνικὸν σύνολον, τοὺς περικλειομένους ὑπ' αὐτῆς λαούς. Ὑπὸ τὴν σημερινὴν του μορφήν τὸ ἔθνος ἐμφανίζεται ἀνεξάρτητον καὶ ἀπὸ τὸν παράγοντα τῆς γλωσσικῆς ἀκόμη ἐνότητος. Ἡ τριγλωσσία τῶν Ἑλβετῶν καὶ τῶν Βέλγων δὲν ἠμπόδισε διόλου τὴν ἀπόλυτον ἐθνικὴν συνοχὴν των, ὅπως καὶ τὸ ἀντίστροφον. Ἡ ὁμογλωσσία τῆς Βορείου Ἀμερικῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τῆς Νοτίου πρὸς τὴν Ἰσπανίαν οὐδεμιᾶς φύσεως ἀποκαθιστῶσιν ἐθνικὸν δεσμὸν μεταξὺ τῶν χωρῶν τούτων. Τὸ ἔθνος τέλος ἐμφανίζεται σήμερον ὡς μία ἐνότης, ἣτις ἀδύνατον εἶναι νὰ δημιουργηθῇ, διὰ τῆς ἀσκήσεως δυναστικῆς ἢ ἄλλης δεσποτικῆς ἐξουσίας, ὅσονδήποτε πολυχρονίου. Ἄν ἡ μοναρχία τοῦ Καρόλου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' ἀποτελεσματικῶς ἐβοήθησεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἰσπανικῆς ἐνότητος, ἂν ἡ Γαλλία εἰς τοὺς βασιλεῖς ὀφείλῃ τὴν ἰδικὴν της, ἂν τέλος ἡ δεσποτεία τῶν Νορμανδῶν ἔδωσεν ἀποφασιστικὴν ὥθησιν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἀγγλικῆς ἐνότητος—ταῦτα συντελέσθησαν καθόσον ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, βαθύτεραι προϋποθέσεις, αἵτινες ἀπέδειξαν ἀναγκαίως καὶ δυνατὰς αὐτὰς ἐνότητος. Τὸ παράδειγμα τῆς παλαιᾶς δυναδικῆς μοναρχίας τῆς Αὐστρίας, τῆς ὁποίας οἱ μονάρχαι δὲν κατώρθωσαν νὰ συμπί-

ξωσιν εἰς ἐνιαῖον ἐθνικὸν ἀμάλγμα τοὺς διαφόρους λαοὺς των, ἐπαρκῶς μᾶς διαφωτίζει περὶ τούτου. Καθίσταται φανερόν, ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἀναλύσεως, τὸ ἐν ἀρχῇ τεθὲν θεώρημα: Ὅτι ἡ σταθερὰ καὶ βαθυτάτη τάσις τῆς ζωῆς πρὸς τὴν ἐνόητα προβαίνει, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, διὰ τῆς δημιουργίας συνόλων, ἅτινα χαρακτηρίζει συνοχὴ ὁλον ἐπιπεπρωμένον ἐσωτερικῆ, πνευματικῆ καὶ ψυχικῆ. Καὶ οὗτο ἐπίσης τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα ἐν τῇ ἐξελίξει ταύτῃ κατέχει τὸ ἔθνος, ὅπερ ὑπερβαῖνον τὰς φυλετικὰς ἐνότητας καὶ θρησκευτικὰς καὶ γλωσσικὰς καὶ ἑδαφικὰς καὶ δυναστικὰς, ἐμφανίζεται ὡς μία πνευματικὴ ὁντότης, ὡς μία ζῶσα συνείδησις ἕξω καὶ ὑπεράνω πάντων τούτων.

Ἐξέρχεται βεβαίως τῶν χρονικῶν ὁρίων μιᾶς ὁμιλίας ἢ παρακολούθησις καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν διαφορῶν περιστάσεων, αἵτινες συνέτρεξαν εἰς τὴν διάπλασιν τῆς τόσον νέας σχετικῶς καὶ τόσον προσφάτου, εἰς τὴν ἱστορίαν, μορφῆς τοῦ ἔθνους. Τὰς γενικωτάτας φάσεις τῆς ἐξελικτικῆς διαδρομῆς ἐσημείωσα εἰς ἐκτεταμένον δοκίμιον, δημοσιευθὲν πρὸ τριετίας εἰς τὸν πρῶτον τόμον τοῦ περιοδικοῦ «Ἰδέα» ὑπὸ τὸ τίτλον «Ἐθνος καὶ ἀνθρωπότης». Ἐργάζομαι δὲ νῦν παρουσάσω, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον, τόμον εἰδικόν, ὅπου ἀναπτύσσεται τὸ θέμα τοῦτο ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ. Ὑποχρεωμένος ἐδῶ νῦν εἶμαι σύντομος, παρατρέχω τὰ διάφορα ἐνδιάμεσα στάδια διὰ νῦν ἔλθω ἀμέσως εἰς τοὺς συγχρόνους καιροὺς. Εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν ἔλαχεν ὡς γνωστὸν ὁ ἔνδοξος κληρὸς νῦν στήσῃ τὸ τρόπον τοῦτο τῆς ἀποφασιστικῆς νίκης, τὴν ὁποίαν ἐσημείωσεν ἡ τάσις τῆς ζωῆς πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἐνότητας—νῦν ἀναδείξῃ, μὲ ἄλλους λόγους, τὴν συνείδησιν ὡς κύριον καὶ μόνον παράγοντα τῆς ἐννοίας τοῦ ἔθνους καὶ θεμέλιον ἀπόλυτον τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως.

Ὡς διάπτων λαμπρότατος διέσχισε καὶ κατηύγασε τὸ στερέωμα τῆς ἱστορίας ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις μὲ τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου. Ἀποκορυφῶνται εἰς αὐτὴν αἱ μεγάλαι καὶ βαθύταται πνευματικαὶ ζυμώσεις, αἵτινες πληροῦσι τοὺς τρεῖς προηγηθέντας ἀναγεννητικοὺς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αἰῶνας. Κατ' αὐτὴν ἡ λέξις ἔθνος προσλαμβάνει, διὰ πρῶτην φορὰν, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἐδρυτάτην ἐννοίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὴν μεταχειριζόμεθα σήμερον. Εἶπον, ἐν ἀρχῇ, ὅτι ἐφ' ὅσον ἐνδυναμοῦνται τὸ αἶσθημα τῆς ἐνότητος εἰς ἐν σύνολον, ἐπὶ τοσοῦτον ἐμφανίζονται καλλιεργημένοι εἰς αὐτὸ αἱ ἀνθρώπινοι ἀξίαι. Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἐξ ἰδιοσυστάσις παρουσιάζει ἀνάγκη ἐνεργητικὴν, ζωντανὴν τὴν τάσιν πρὸς τὴν ἐνότητα: Τὰ ὀκτακόσια ἔτη τῆς ἀδιασπαστοῦ ἱστορίας τῶν βασιλείων του, οἵτινες ἐδημιούργησαν διὰ τῶν ἀγῶνων των, πλουσιώτατον κεφάλαιον κοινῶν ἀγαπήσεων, μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Ἦτο βαθύτατα προετοιμασμένος νῦν διαδραματίζῃ τὸν ρόλον τοῦ ἀναμορφωτοῦ. Εἶχε συγκεντρώσει, ἀφομοιώσει καὶ προαγάγει τὰς πνευματικὰς ἀξίας τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος, τὰς ὁποίας ἐκαλεῖτο νῦν ὅλο-

κληρώση διὰ νέας συνθέσεως. Διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ ἔθνος δὲν ἀποκτᾷ μόνον συνείδησιν τῆς ἱστορικῆς του πραγματικότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς βαθυτάτης καὶ στενῆς ἀλληλεγγύης, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ δύο ἀληθῶς ἱστορικῶν καὶ ἀξιωματικῶν διαταγμάτων τῆς ἐπαναστατικῆς συνελύσεως τὸ γαλλικὸν ἔθνος δηλοῖ, ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐπιχειρήσῃ κατακτητικὸν πόλεμον, οὐδὲ θὰ μεταχειρισθῇ τὴν δυνάμιν του ἐναντίον ἄλλου ἔθνους, ἀλλ' ὅτι καὶ θὰ προσφέρῃ βοήθειαν εἰς πάντα λαόν, ἐπιθυμοῦντα ν' ἀγωνισθῇ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Οὕτω τὸ πρῶτον ἔθνος, ὅπερ ἀποκτᾷ συνείδησιν τῆς ἱστορικῆς του ὑπάρξεως, ἀναγνωρίζει ἀμέσως εἰς τ' ἄλλα ἔθνη ἀδελφούς ἰσοτίμους, μὲ τ' αὐτὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθέρως ἀναπτύξεως, ἐκφράζει τὸν ἀπόλυτον σεβασμὸν του πρὸς τὰ δικαιώματα ταῦτα καὶ αἰσθάνεται ὡς ἠθικὴν ἐπιταγὴν ὑπεριτάτην οὐ μόνον νὰ μὴ τὰ θίξῃ ποτέ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀγωνισθῇ καὶ νὰ προκινδυνεύσῃ χάριν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ὅλοι γνωρίζομεν πόσον ἡ πολιτικὴ πρᾶξις ἐνόθευσε καὶ κατεργάσασκε τὰς ὑψηλὰς ταύτας ἀρχάς, σχεδὸν εὐθὺς ἀπὸ τῆς διακηρύξεώς των. Ἀλλὰ ποίαν σημασίαν ἔχει τοῦτο; Σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός, ὅτι μία συγμὴ ἀνατάσεως θαυμαστῆς, εἰς τὸ ἐθνικὸν «γίγνεσθαι» ἐνὸς λαοῦ, ἐσημείωσε τὴν πλέον ἀποφασιστικὴν ἀφετηρίαν πρὸς νέας ἐξελίξεις καὶ δημιουργίας τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι τὸ κήρυγμα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἔσχε βαθυτάτην καὶ ἐπίμονον ἀπήχησιν εἰς τὰς πλέον μακρυνὰς χώρας. Οὔτε διπλωματικαὶ ραδιοσφαιραὶ, οὔτε οἰκονομικὰ συμφέροντα, οὔτε στρατοὶ καὶ στόλοι τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, οὔτε δύναμις ἄλλη καμμία κατῴρθωσε ν' ἀναχαιτίσῃ τὸ μέγα κίνημα ὅπερ ἐπροκάλεσε, καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον. Τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ ἔθνη ἀποκτοῦν συνείδησιν τῆς ὑπάρξεώς των καὶ ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐγειρόμεθα οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ ἴδωμεν, παρὰ τὸ πλευρόν μας, συναγωνιστὴν καὶ παραστάτην, αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν τῶν πολιτισμένων λαῶν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοτέρους ἄνδρας τῆς Εὐρώπης. Τὸ δόγμα τῶν ἐθνοτήτων, διατυπωμένο σύντομα εἰς τὸ βιβλίον τῆς Στάελ περὶ Γερμανίας, εὐρίσκει ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Πασκουάλε Μαντσίνι καὶ τῶν ἄλλων ἰδεολόγων τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς τοὺς μεγάλους θεωρητικούς του, καθιερώνεται ὡς βάσις τοῦ διεθνοῦς δικαίου, χρησιμεύει ὡς ἠθικὸν ὑποβάσταγμα τοῦ μεγάλου πολέμου, δημιουργεῖ κράτη, ρυθμίζει σχέσεις, θέτει κανόνας. Αἱ δὲ συνέπειαι του δὲν ἔχουσιν ἀκόμη ἐξαντληθῆ, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ τὰς ὑπολογίσωμεν.

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην ἀνάπτυξιν, δυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν τοὺς διατυποῦντας τὰ αἰτήματα τοῦ διεθνισμοῦ: Κατὰ ποίαν λογικὴν πιστεύουν, ὅτι πᾶσα πρόοδος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν οἰκουμεικῶν καὶ παγκοσμίων ἀξιών ἔχει ὡς θεμελιώδη προϋπόθεσιν τὴν ριζικὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰς ἀξίας ἐθνικῆς μορφῆς, ὅταν ἀποδεικνύεται—ὡς ἐδείξαμεν ἤδη—ὅτι αἱ ἐθνικαὶ ἀξίαι, τὰς ὁποίας δημιουργοῦν οἱ

λαοὶ δύνανται νὰ διαδραματίζον ῥόλον ἐπὶ τοσοῦτον ἀποφασιστικὸν εἰς τὴν γενικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, ἡ ἐθνικὴ παράδοσις, ἡ ἐθνικὴ σκέψις καὶ ἡ ἐθνικὴ τέχνη ἑνὸς λαοῦ ἀποτελοῦν ἐμπόδια εἰς τὴν δυνατότητα νὰ πραγματοποιήσῃ καθολικὰς ἀξίας, ὅταν αἱ ἐκφράσεις αὐταὶ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς εἶναι ἀκριβῶς ὁ μόνος τρόπος εἰσφορᾶς αὐτοῦ τοῦ λαοῦ εἰς τὸ κοινὸν ἀνθρώπινον ἔργον; Ἡ μήπως ταράσσουν τὸν νοῦν των αἱ πνευματικαὶ καὶ ψυχικαὶ ἰδιοτυπίαὶ τῶν διαφορῶν ἐθνῶν; Νὰ φαντάζονται ἄρα γε τὴν ἀνθρωπίνην ἐνότητα ὡς ἀπλὴν ἐξαφάνισιν αὐτῶν τῶν διαφορῶν, ὡς μίαν ξηράν, μαθηματικὴν ἀφαίρεσιν; Ἡ ἀνθρωπίνην ἐνότητος εἶναι σύνθεσις, ζωντανὴ καὶ ἀέναος, ἐκχειλίζουσα ἐκ τοῦ πλούτου αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς ἰδιοτυπίας τῶν ἐθνῶν. Ἀλλὰ καὶ περιπαῖ καὶ ἐπιζήμιοι ἀκόμη ἂν ἀπεδεικνύοντο αἱ πνευματικαὶ αὐταὶ καὶ ψυχικαὶ ἰδιοτυπίαὶ, πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαφανισθοῦν, ὅταν λάβωμεν τὸ ἔθνος ἐν τῇ μορφῇ, ὑπὸ τὴν ὁποίαν δίδεται σήμερον, ὡς φαινόμενον πνευματικόν, ὡς συνείδησιν πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς κληρονομίας; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν δημιουργίαν οἰασδήποτε ἀξίας ἔξω τῆς περιοχῆς τῆς; Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κληρονομία ἑνὸς λαοῦ, τόσον ἀποβαίνει σὺν τῷ χρόνῳ ρωμαλεωτέρα καὶ ἡ συνείδησίς τῆς. Καὶ ἐφ' ὅσον ἐνδυναμοῦται ἡ συνείδησις αὕτη, ἐπὶ τοσοῦτον γιγαντοῦται καὶ ἡ θέλησις πρὸς καλλιέργειαν τῆς κοινῆς κληρονομίας. Αὕτη συνδέει σήμερον τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἐπιβλητικὰ σύνολα, περισσότερον ἀπὸ τὰ ὄρη καὶ τοὺς ποταμούς, τὴν κοινὴν φορολογίαν, τὴν κοινὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν, τὸ σχῆμα τοῦ κρατίου καὶ τοὺς ἀνθρωπολογικοὺς χαρακτῆρας. Οἱ ἀποτελοῦντες τὰ σύγχρονα ἔθνη δύνανται νὰ εἶναι δογματικῶς ἀλλόδοξοι καὶ γεωγραφικῶς διεσκορπισμένοι καὶ ἀλλόγλωσσοι καὶ φυλετικῶς μιγάδες καὶ κρατικῶς ἀναποκατάστατοι. Ἀρκεῖ νὰ ζοῦν καὶ νὰ τρέφονται διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πνευματικῆς κληρονομίας, διὰ κοινῶν καὶ μεγάλων ἀναμνήσεων, εἰς τοὺς ἀγῶνας διὰ τὴν ὑπαρξιν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν πρόοδον, διὰ νὰ ἀποτελοῦν ἔθνος ἀρρήκτου ἐνότητος. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι μαρτύρια καὶ ἠρωϊσμοί, χαλασμοὶ καὶ θριάμβοι, τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐμψυχώνει τὰς ὁμαδικὰς ἀναμνήσεις καὶ ἡ ζωντανὴ λατρεία πρὸς τοὺς μεγάλους ἀνθρωπίνους τύπους, οἵτινες τὰς ἐνσαρκώνουν, εἶναι τὰ στοιχεῖα, τὰ συγκροτοῦντα τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐθνῶν. Οὔτε ἀποκρυσταλλωμένη ἐμφανίζεται ὅμως, οὔτε σταθερὰ ἡ ἔκφρασις αὕτη, ἀενάως τροποποιουμένη καὶ παραλλάσσουσα. Ὑπὸ τὰς διαρκεῖς ἐν τούτοις μεταβολὰς τῆς ἀπομένει πάντοτε κάτι τὸ ἀσύλληπτον καὶ ὅμως θετικόν, τὸ ἀπροσδιόριστον καὶ ὅμως σταθερόν, ἐν εἶδος μυστηριώδους ἀλλ' ἀσφαλεστάτου σημείου, διὰ τοῦ ὁποίου σφραγίζονται καὶ οἱ μᾶλλον προφητικοὶ τύποι ἑνὸς ἔθνους, οἱ ἀμέσως κοινωνοῦντες πρὸς τὰ καθολικώτερα στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ μεγάλοι ἥρωες τῆς σκέψεως, τῆς πράξεως καὶ τῆς τέχνης: Ἐἶνε τὸ ὕφος κάποιας στενῆς

συγγενείας, ἢ ἀόριστος καὶ ὁμοῦς μεγάλη ὁμοιότης, ἣτις χαρακτηρίζει τὰ πρόσωπα μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅπερ μᾶς ἐξουσιοδοτεῖ, ὅταν ἀναγινώσκωμεν δέκα ἔστω γραμμὰς τοῦ Καρτεσιῶν μεταφρασμένας εἰς τὴν μετριωτέραν ἐλληνικὴν, νὰ λέγωμεν ἐνδομύχως, χωρὶς νὰ βλέπωμεν ὑπογραφὴν: Αὐτὸς εἶναι γάλλος. Δὲν θὰ ὑποστηρίξω, βεβαίως, ὅτι οἱ ἥρωες εἶναι προϊόντα ἐθνικά, μὲ ἄλλους λόγους ὁμαδικά, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ κομμουνισταί. Οἱ ἥρωες, εἰς ἀπάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, οὔτε ὡς ἐθνικὰ προϊόντα ἐμφανίζονται, οὔτε ὡς βιολογικά, οὔτε προσδιορίζονται ἀπὸ τίποτε ὁμαδικόν. Εἶναι μοναδικότητες, μορφαὶ ἰδιότυποι. Ἄλλ' ἔχουν πάντοτε νὰ κάμουν μὲ ὀρισμένην ἱστορικὴν πραγματικότητα, ἢ ὅποια δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλη σήμερον ἀπὸ τὸ ἔθνος. Αὐτὸ πληροῖ δι' αἰσθήματος θερμοῦ τὴν καρδίαν των, αὐτὸ ἠλεκτρίζει καὶ τὴν γύρω των ἀτμόσφαιραν αὐτὸ παρέχει ἀμέσως καὶ δι' ἀπειρῶν τρόπων τὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια θὰ ἐπεξεργασθοῦν. Οἰανδήποτε θέσιν καὶ ἂν λάβουν ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας, ἀρνητικὴν ἢ καταφατικὴν, αὐτὰ τὰ στοιχεῖα καλοῦνται ν' ἀφομοιώσουν. Δὲν δύναται νὰ νοηθοῦν ἥρωες εἰς τὸ ἱστορικὸν κενόν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ζωὴ ἐντὸς τοῦ κενοῦ τῆς ἀεραντίας. Καὶ εἶναι πλέον ἢ φανερόν, ὅτι διὰ τῆς συνειδοποιήσεως τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας, διὰ τῆς ἀδιακόπου γονιμοποιήσεώς της, διὰ τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ἐθνικῶν ἀξιῶν ἐτοιμάζονται ὑψηλὰ καὶ στερεὰ βάρηρα καὶ διὰ τοὺς ἥρωας τῆς παγκοσμίου προόδου. Ριζικαὶ ἀπομακρύνσεις ἀπὸ τὰς ἀξίας ἐθνικῆς μορφῆς οὐδεμίαν τάσιν πρὸς τὴν οἰκουμηνικότητα ἐξυπηρετοῦν: Εἶναι ἀπλῶς πηδήματα εἰς τὸ κενόν.

Ὅφειλομεν, παρ' ὅλα ταῦτα, ν' ἀναζητήσωμεν τὸ σημεῖον ὅπερ δικαίῳ ἐν μέρει καὶ τοὺς θεωροῦντας τὰς ἐθνικὰς ἀξίας ὡς ἀνυπέβλητον ἐμπόδιον εἰς τὴν δημιουργίαν ἀληθειῶν, ἔργων, τύπων πανανθρώπινων. Καὶ εἶναι, νομίζω, τὸ σημεῖον τοῦτο, ἢ συγχρότατα ἐμφανιζομένη σύγκυσις μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν ἐθνισμὸς καὶ σωβινισμὸς, ἐθνισμὸς καὶ ἐθνικισμὸς, ἣτις ἀρχίζει νὰ καλλιεργῆται, ἀφ' ἧς τὰ ἔθνη ἐλευθερούμενα, συγκροτοῦνται εἰς ἐθνικὰ κράτη. Τὰ ἐθνικὰ κράτη, ἐκμεταλλευσόμενα συνήθως τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν διὰ σκοποὺς κρατικῆς αἰγλης, ἐπιρροῆς καὶ ἀκτινοβολίας, οἰκονομικούς, ἐμπορικούς, βιομηχανικούς, νοθεύουν τὴν φύσιν καὶ τὴν λειτουργίαν της καὶ καταβιβάζουν αὐτὴν ἐκ τοῦ ὕψους τῆς πηγῆς πάσης πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ὑπόπτου ὑπηρετίας τῶν πεζοτέρων ὑπολογισμῶν. Οὕτω δημιουργεῖται ὡς παρεκτροπὴ καὶ παραμόρφωσις τοῦ ἐθνισμοῦ ὁ σωβινισμὸς καὶ ὁ ἐθνικισμὸς, ἀληθινὰ ἐμπόδια καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν καθολικῶν ἀξιῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν στοιχειωδεστέραν συνεννόησιν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Ἐκαστον ἔθνος ὡς νὰ ἐπιζητῆ νὰ ἐπιβληθῆ ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ νὰ τὰ ἐκμεταλλευσθῆ. Τὸ φυσικὸν αἶσθημα τῆς μεταξὺ τῶν προηγμένων ἐθνῶν ἀλληλεγγύης διαδέχεται ἢ φιλονο-

ψία καὶ ἡ ἐχθρότης. Ἡ τάσις τῆς ζωῆς πρὸς μίαν ἐνότητα διαρκῶς πνευματικώτεραν καὶ ἀνωτέραν, διαστρεφόμενη, προσλαμβάνει τὴν μορφήν οἰκτρῶς γελοιογραφίας— τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. Ἐκαστον ἐθνικὸν κράτος ὀνειρεύεται νὰ ὑποδουλώσῃ ὅλα τὰ ἄλλα, διὰ νὰ τὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του. Αἱ παρεκτροπαὶ ὅμως αὐταὶ οὐδὲν βραδύνουν τὸ ἔθνος, οὔτε τὸν ἐθνισμόν, οὔτε τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν. Εἶναι ἀσθένεια. Ἐνδημικαὶ ἢ ἐπιδημικαὶ θὰ παρέλθουν, ἀφοῦ ἐπιφέρουν μικρᾶς ἢ μεγάλας καταστροφάς, ὡς αὐτὰς πού ἐπεσώρευσεν ὁ μέγας πόλεμος.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἔχει σημάνει, νομίζω, ἡ ὥρα τῆς διαλύσεως τῆς χονδροειδοῦς αὐτῆς συγχύσεως καὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ ἱστορικὴ δρᾶσις μιᾶς μεγάλης γενεᾶς ἐπέφερε τὴν κάθαρσιν εἰς τὴν ἐπὶ πεντακάσια ἔτη παιζομένην πολιτικὴν τραγωδίαν, ἀποκαταστήσασα δι' ἐπιβλητικῆς θυσίας αἱμάτων τὸ πανελλήνιον ἐθνικὸν κράτος. Ὁ ἐλληνικὸς ἐθνικισμὸς μὲ τὰς ἐδαφικὰς του διεκδικήσεις καὶ τὰς ἱμπεριαλιστικὰς του ἐπιχειρήσεις πρὸς τὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου καὶ τοὺς παλαιούς, γνωρίμους καὶ σαγηνευτικούς δρόμους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τὰ πλέον μακρυνὰ Μικρασιατικὰ ὄροπέδια, ἀνήκει τώρα εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐσωτερικὸν ἐθνικὸν δρᾶμα, τὸ συνταράξαν ἐπὶ δεκαετηρίδας τὴν χώραν, φέρεται πρὸς τὴν λύσιν του, ὑπὸ τὴν ὄθησιν συνετοῦ καὶ φιλοπάτριδος Βασιλέως. Ὁ ἐθνικὸς ὀρίζων ἀρχίζει ν' ἀποκτᾷ, μικρὸν κατὰ μικρόν, τὴν ποθητὴν διαύγειαν. Ἐνώπιόν μας ἀνοίγεται νέα περίοδος ἱστορικῆς ζωῆς, καθ' ἣν ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, ἀποδοδομένη ἀνέτως εἰς ἑαυτήν, εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν της σύστασιν, καλεῖται νὰ προσανατολισθῇ πρὸς τὸ μέγα, εἰρηρικὸν ἰδανικὸν τῆς προετοιμασίας ἐνὸς τρίτου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ποῖος θὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀποτελεῖ αὕτη ἐμπόδιον εἰς τὴν δημιουργίαν καθολικῶν ἀξιῶν καὶ ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἐξέλθωμεν τῆς περιοχῆς της, ἂν θέλωμεν νὰ τὰς ἐπιτύχωμεν; Πρὸς ποῦ πρέπει ν' ἀτενίσωμεν ἄρά γε; Μήπως πρὸς βορρᾶν; Ἀλλὰ τί δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν ἀπὸ τὸ δραματικὸν πείραμα ἐνὸς λαοῦ, ὅστις, ἐπιχειρήσας ἀκριβῶς ν' ἀπομακρυνθῇ, κατὰ τρόπον ριζικὸν ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν του παράδοσιν, νὰ μεταβάλλῃ διὰ μιᾶς τὴν ψυχὴν του, προσπαθεῖ ἀπεγνωσμένως τώρα ν' ἀποκαταστήσῃ κάποιαν ἰσορροπίαν μεταξὺ ἐπιστημονικοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἁσιατικῆς μυστικοπαθείας; Ὅταν ὁ λαὸς οὗτος δυνηθῇ ν' ἀνεύρῃ τὸν ἑαυτὸν του θὰ ἴδωμεν τί ἀπομένει δι' ἡμᾶς τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὸ πείραμά του. Ἡ πρέπει μήπως νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸν δυτικὸν κόσμον; Ἄν οἱ διατυποῦντες τὰ αἰτήματα τοῦ διεθνισμοῦ, οἱ ἀδημονοῦντες διὰ τὸν ἐξευρωπαισμόν μας, ἐννοοῦν, ἀντὶ τῆς ζωῆς, τὸν φλοιὸν της, ἀντὶ τῆς οὐσίας τὴν ἐπιφάνειαν—καὶ φοβοῦμαι, ὅτι περὶ τούτου πρόκειται—ἡ ἀξίωσις των ἐμφανίζεται πολὺ καθυστερημένη.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀνήκομεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς περι-

βολῆς καὶ τῶν κοινοτικῶν τρόπων μέχρι τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ μυθιστορήματος. Εἶναι τοῦτο δημιουργία καθολικῶν ἀξιῶν, ἢ πιθηκισμὸς ξένων ἀξιῶν, ἀνοφελῆς καὶ πολ-
λάκις ἐπιζήμιος; Ἄν ὅμως ἐννοοῦν νὰ ἐξευρωπαϊσθῶμεν κατὰ βάθος, τὰ αἰτήματά
των ἀντιστρέφονται κατὰ τὸν περιεργότερον τρόπον. Καὶ ἀντὶ νὰ ζητοῦν τὴν ριζικὴν
ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰς ἀξίας ἐθνικῆς μορφῆς, ὄφειλον νὰ διακηρύσσον τὸ ἀντί-
στροφον. Νὰ εἰσδύσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν βαθύτερον εἰς τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν,
νὰ ἐναγκαλισθῶμεν ὅσον τὸ δυνατόν θερμοτέρου τὴν ἐθνικὴν μας κληρονομίαν. Διὰ
τὸν ἀπλούστατον τοῦτον λόγον, ὅτι ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς οὐδὲν ἄλλο εἶναι, κατὰ
βάθος, εἰμὴ αἱ ἑλληνικαὶ ἀξία, παρεξηγημέναι ἢ ἐξηγημέναι, ἀνανεωμένα, γονιμο-
ποιημένα, προσηρμοσμένα εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς συγχρόνου ζωῆς. Εἶναι τοῦτο ἀκρι-
βῶς, ὅπερ ἐπιγραμματικώτατα διατυποῦται εἰς τὰς ἐξῆς τρεῖς φράσεις τοῦ *Sir Henri*
Sumner Maine: «Εἷς ἓνα μικρὸν λαὸν ἐδόθη νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς
προόδου. Ὁ λαὸς οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἑλληνικὸς. Ἐκτὸς τῶν τυφλῶν δυνάμεων τῆς
φύσεως πᾶν ὄν ἐντὸς τοῦ σύμπαντος τούτου κινεῖται ἑλληνικὴν ἔχει καταγωγὴν».
Καὶ ἀφοῦ ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς προκύπτει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κληρονομίαν, διατὶ
θὰ ἐλαμβάνομεν αὐτὴν ἐκ δευτέρας χειρὸς; Διατὶ δὲν θὰ εἶχαμε τὴν φιλοδοξίαν νὰ
χειρισθῶμεν αὐτὴν ὡς γνήσιοι καὶ νόμιμοι κληρονόμοι; Εἷς ἐκείνους, οἵτινες θὰ
ἠρώτων, δυνάμει ποίων τίτλων, τὴν ἀπόκρισιν θὰ ἔδιδεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὡς
ἀνθοστόλιστον καὶ κατὰδροσον φύλλωμα ἐκτινάσσειται ὑπὲρ τὸν γηραιὸν κορμὸν,
ὅστις ὑπερήφανος φέρει τὰ ἴχνη καὶ τὰ σημεῖα τριατατριῶν ὄλων αἰῶνων πνευμα-
τικῆς καλλιτεργείας. Ποῖος ἄλλος λαὸς ἔχει τοιαύτην παράδοσιν; Διατὶ δὲν θὰ τὴν
συνειδητοποιήσωμεν καὶ πρὸ πάντων δὲν θὰ τὴν γονιμοποιήσωμεν ἀπ' ἐνθειας, οἱ
ἴδιοι; Διότι δὲν θέλομεν, ὡς ἄλλοι, τὴν ἐθνικὴν κληρονομίαν, ὅπως συγκαλύψωμεν
διὰ τῆς αἴγλης τῆς πνευματικῆς πτωχείαν καὶ μαρασμόν, ἀλλ' ὡς γόνιμον δίδαγμα,
ὡς σκληρὸν μέτρον συγκρίσεως καὶ πρὸ πάντων ὡς ἀφετηρίαν πρὸς νέας δημιουρ-
γίας. Λαός, ὅστις ἔχουσε, χθὲς ἀκόμη τὸ αἷμα του, διὰ νὰ φέρῃ τὴν κάθαρσιν εἰς τὸ
ἱστορικὸν δράμα, τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, εἰς τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας, τῆς
Ἑπείρου, τῆς Θράκης καὶ τῆς Μικρασίας, δὲν θὰ ζητήσῃ διὰ μέσου τρίτων τὴν
πνευματικὴν του κληρονομίαν. Θὰ τὴν ἀναλάβῃ καὶ θὰ τὴν γονιμοποιήσῃ ὁ ἴδιος.
Πλήρεις αὐτοπεποιθησέως ἀτενίζομεν τὴν νέαν φάσιν τοῦ ἀγῶνος διὰ τοὺς μεγάλους
εἰρημικοὺς σκοπούς. Πιστεύομεν ἀπόλυτα, παρὰ τὰς σκιάς τοῦ παρόντος, εἰς τὸ λαμ-
πρότερον μέλλον. Εἷς τὸν τόπον τῆς παλαιᾶς ἰδέας τοῦ ἐθνικιστικοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ
τὰς ἀπολυτρωτικὰς καὶ ἱμπεριαλιστικὰς ἐπιδιώξεις, οἱ Ἕλληνες διανοοῦμενοι, στοχα-
σταὶ καὶ λογοτέχνη, καλούμεθα νὰ ὑψώσωμεν τὴν ἰδέαν ἐνὸς νέου πνευματικοῦ
ἑλληνισμοῦ. Αὐτὸς δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ὡς ἄρησις τῶν ἐθνικῶν ἀξιῶν καὶ τῆς
ἐθνικῆς κληρονομίας, τῶν ἀνεκτιμήτων θησαυρῶν, οὓς ἐσώρρευεν ὁ ἑλληνοχριστια-

νικός πολιτισμός: Θὰ εἶναι ἀκριβῶς ἡ συνειδητοποίησις καὶ γονιμοποίησις των, μία νέα ἐρμηνεία καὶ μία νέα προσαρμογή. Θὰ λάβῃ δι' αὐτῆς ἡ ἐθνικὴ μας ἰδέα καθαρώς πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν περιεχόμενον, ἀπολύτως σύμφωνον πρὸς τὴν ἱστορικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅστις ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου ὑπερέτησε πάντοτε τὴν ἀνθρωπότητα. Καλούμεθα γὰρ τὴν ὑπερητήσωμεν διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίοδον τοῦ κόσμου, ἀποφασιστικῶς ὑποῦντες ἀπέναντι τῶν ἐθνικισμῶν, οἵτινες σήμερον καταξοχίζουσιν τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ λάβαρον τοῦ πνευματικοῦ ἐθνικισμοῦ, τὴν ἀποπνευματωμένην ἐθνικὴν ἰδέαν, τὴν ἀγνοοῦσαν κρατικά καὶ ἐθνολογικὰ σύνορα καὶ ἀκαθάρτους ἐπιδιώξεις—τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀδελφωσύνης καὶ τῆς πνευματικῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν λαῶν. Τὴν πνευματικὴν ταύτην ἀδελφωσύνην καὶ τὴν ἔνωσιν ὁ ἑλληνισμὸς αἰσθάνεται ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκ τῶν ἀπειλούντων αὐτὸν μεγάλων κινδύνων, οἵτινες κυρίως ἐκπηγάζουσιν ἀπὸ τινος παραμορφώσεως φρικτῆς τῆς ἐννοίας τῆς προόδου. Ἐπιπροσώπευεν αὕτη σύνθεσις ἁρμονικὴν τῶν ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν κατακτήσεων τῆς ἀνθρωπότητος, μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅμως ἐξέπεσεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπ' ἄπειρον πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς τελειώσεως τῶν ὕλικῶν μέσων τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ κυρίου τῆς προόδου ἀπέβη δοῦλος αὐτῆς. Ἐνώπιον τοῦ εἰδώλου τῆς ἔστρεξεν εἰς τοὺς πλέον ἀπιθάνους ἀκρωτηριασμούς. Καὶ πρῶτον ἐξ ὄλων τὸν πνευματικὸν καὶ ψυχικόν.

Ἡ ἐπιστήμη, ἐνθαρρυνθεῖσα καὶ ἀυξηθεῖσα ἐκ τῶν μεγάλων τῆς ἐπιτυχιῶν, εἰς τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς, ἀπὸ τόσας ἀνακαλύψεις κ' ἐφευρέσεις, ἐξώθησε τὸ ἔργον αὐτῆς πρὸς τὰς ἡρακλείους στήλας τοῦ καταμερισμοῦ, κατεθρυνάτισεν ἐπ' ἄπειρον τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἐδημιούργησε παντοῦ τὰς εἰδικότητας, οὐ μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς, ἀλλ' εἰς ἀπάσας τὰς ἐκδηλώσεις, ἀποσυνέθεσε τὸν ἄνθρωπον καὶ ὠδήγησεν εἰς ἐσωτερικὴν πτωχείαν, ἣτις ἀποβαίνει ἐντονώτερον αἰσθητὴ ἐντὸς τῆς ἀφαντάστου συσσωρεύσεως τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ ἐμφανίζεται κατατεμαχισμένη σήμερον εἰς ἀπειρίαν μερῶν, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὡς γὰρ λαλῆ γλῶσσαν ἰδίαν, ἀκατανόητον διὰ πάντα τὰ λοιπά. Ἡ θεῶσις ἔχει διαζευχθῆ τὴν σοφίαν, ἢ εὐμάρεια τὴν εὐτυχίαν, ἢ ὠμορφιὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἠθικὴν. Καί, τὸ χειρότερον ὄλων, ὅλον ἐπιτείνεται ἡ τραγικὴ ἀνισορροπία μεταξὺ ὕλικου καὶ ἠθικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ὕλισμὸς καὶ ἐκ τῶν κάτω, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄνω, δυστυχῶς, στρωμάτων σφρηγηλατεῖ διπλᾶς ἀλύσεις διὰ τὸν ἄνθρωπον. Δύο ἰμπεριαλισμοί, ἀδιάλλακτοι, ὁ καπιταλιστικὸς καὶ ὁ προλεταριακός, διεκδικοῦν τὰ τελευταῖα τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ λείψανα. Ποία ἄλλη ἐθνικὴ ὁμὰς δύναται γὰρ ὑπόσῃ μὲ γνησιωτέρους καὶ νομιμωτέρους τίτλους τὴν σημαίαν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀξίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ζωῆς ἐκ τοσοῦτων κινδύνων; Ἀπὸ τοῦ ὕψους τριαντατριῶν αἰῶνων ἱστορικῆς πείρας

είμεθα τεταγμένοι να διακρίνωμεν τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας καὶ νὰ τὸν διανοίξωμεν. Δημιουργοῦντες ἠθικὰς ἀξίας, ὑψοῦντες τὰ ἠθικὰ κριτήρια, νὰ ἐπαναφέρωμεν τὴν πρόοδον εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἔννοιαν καὶ ἰσορροπίαν. Νὰ στήσωμεν τοὺς πνευματικοὺς παράγοντας κυριάρχους τῶν ὑλικῶν, ν' ἀναδείξωμεν τὴν συνείδησιν ζῶσαν καὶ μοναδικὴν πηγὴν πάσης ἀναμορφωτικῆς προσπάθειας νὰ ὑψώσωμεν τὴν ἀλήθειαν, τὴν μίαν καὶ αἰωνίαν, ὑπὲρ τὰς μερικὰς ἀληθείας, τὸν ὀλοκληρωμένον ἄνθρωπον ὑπὲρ τοὺς ἀκρωτηριασμοὺς τῆς εἰδικότητος, τὴν ἐνότητα τῆς ζωῆς ὑπὲρ τοὺς τεμαχισμοὺς τῆς, τὴν θέλησιν ὑπεράνω τῆς τυφλῆς ροῆς, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαιώματα τῆς ἀτομικότητος ὑπὲρ τὴν τυραννίαν τῶν ομάδων. Εἰς τὸ ἱερὸν λάβαρον τῆς νέας αὐτῆς πνευματικῆς ἐξορμήσεως, τῆς μόνης ἰκανῆς νὰ δώσῃ εἰς τὸ αἶτημα τοῦ διεθνισμοῦ σοβαρὸν περιεχόμενον, βλέπω γραμμένην τὴν ὑπέροχον ρῆσιν τοῦ ἀθανάτου ἐθνικοῦ ποιητοῦ: «Κλεῖσε μέσα στὴν ψυχὴ σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθῆς μέσα σου νὰ λαχταρίζῃ κάθε εἶδος μεγαλείου».
